

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗІОНА**

САЄНКО Юлія Олександрівна

УДК 378.091.212:[373.3.015.31:502](043.5)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ).

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Султанова Лейла Юріївна,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти (м. Київ).

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Марусинець Мар'яна Михайлівна,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, професор кафедри психології і педагогіки (м. Київ);

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Пруцакова Ольга Леонідівна,

Інститут проблем виховання НАПН України провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти (м. Київ).

Захист відбудеться 27 січня 2021 року о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано 26 грудня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах поглиблення екологічної кризи, що відбувається впродовж ХХ – початку ХХІ століть, актуалізується проблема необхідності усунення її наслідків, нагальності виконання вимог міжнародних актів, до яких приєдналась Україна. Нині відбувається увиразнення людської некомпетентності при вирішенні регіональних, національних, глобальних екологічних проблем, відповідно посилюється актуальність проблеми підготовки майбутнього вчителя до екологічного виховання учнів.

Екологічна освіта й екологічне виховання спрямовані на взаємодію людини з природним середовищем, оптимізацію соціоприродних відносин, підвищення рівня екологічної культури, формування якої починається з раннього віку. Від міцності сформованості її складових (знання, переконання, свідомість, любов до природи) залежить подальше ставлення особистості до навколишнього середовища.

Підтвердженням того, що екологічна освіта та виховання набувають сьогодні державного характеру, свідчить законодавчо-нормативна база, зокрема Закон України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2014); Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції «Нова українська школа» (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018) тощо; а також Закон України «Про охорону навколишнього середовища» (1998) та його нова редакція (2018), «Концепція екологічної освіти в Україні» (2001), «Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні», Стратегія Уряду України, підготовленої на виконання пунктів 11-12 Рішення IV/2, прийнятого на Четверній Нараді Сторін Конвенції ЄСПОО (2008); Загальна програма дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» (2013); Додаток ХХХ до Глави 6 Навколишнє середовище Угоди про Асоціацію України з ЄС (2014) тощо. Важливі положення з визначеної проблеми представлені у міжнародно-правових документах, насамперед резолюціях Європейської робочої групи щодо екологічної освіти та виховання (1988), у Декларації РІО (ООН, 1992), Резолюції з екологічної освіти Європейського Парламенту (1993), Декларації Салоніки (ЮНЕСКО, 1997), Хартії Землі (2000), рішенні IV Міжнародної конференції з екологічної освіти «Стратегія екологічної освіти та виховання у ХХІ столітті» (2000) та узагальненнях результатів діяльності таких організацій, як Рада Землі та Міжнародний зелений хрест (2000), ЮНЕСКО (Рамковий документ дій, Дакар, 2000), Шоста програма дій з охорони довкілля ЄС (2001–2010) тощо.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до екологічної освіти та виховання учнів активно досліджується вітчизняними і зарубіжними вченими. Її теоретико-методологічні засади обґрунтовувалися під впливом ідей мислителів різних історичних періодів, у тому числі вітчизняних учених: К. Ушинського, В. Вернадського, В. Сухомлинського та ін. Історико-педагогічний, загальнопедагогічний і

психологічний аспекти виховання ціннісного ставлення учнів до природи вивчали П. Бачинський, Г. Білявський, В. Вербицький, М. Дробноход, Н. Грейда, М. Мойсєєв, В. Крисаченко, І. Костицька, Л. Нечепоренко, С. Шмалей, Н. Щокіна, В. Червонецький та ін.

Вагомий внесок у вирішення проблем екологічної освіти, опрацювання її теоретико-методологічних положень здійснили: Л. Білик, Л. Лук'янова, К. Ситник, А. Степанюк, О. Плахотник, Г. Пустовіт та ін. Особливості формування екологічного світогляду, екологічної свідомості, екологічного мислення, екологічної культури як складових екологічної освіти вивчали Ю. Бойчук, М. Дробноход, М. Кисельов, О. Козлова, Н. Негруца, І. Мазур, С. Совгіра, О. Пруцакова та ін. Наукові дослідження з теорії і практики екологічної освіти у вищій школі здійснювали Н. Грейда, Н. Демешкант, Н. Єфіменко, І. Костицька, О. Мітрясова, А. Некос, О. Плахотник, Л. Титаренко, Т. Чурилова.

Утім, незважаючи на багатоаспектність наукових праць, проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін недостатньо досліджена у теоретико-методологічному та методичному аспектах.

Аналіз наукової літератури, вивчення нормативно-правових документів, узагальнення практичного досвіду щодо професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів дозволяють окреслити наявні *суперечності* між:

- усвідомленою суспільною потребою у педагогічних кадрах, здатних вирішувати проблеми екологічного виховання молодших школярів, і чинною системою професійної підготовки у закладах вищої освіти;
- доцільністю екологізації усіх навчальних предметів початкової школи та поширенням на практиці низьким використанням їх потенційних можливостей;
- необхідністю створення моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін і наявними технологіями професійної підготовки педагогів.

Актуальність означеної проблеми, її недостатня розробленість на теоретичному, методичному та практичному рівнях, а також необхідність вирішення означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою комплексної науково-дослідної теми відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Моніторинг якості педагогічної освіти» (РК № 0116U001466).

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 1 від 25 січня 2016 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін в закладах

вищої педагогічної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у сучасному науковому дискурсі.
2. Розкрити зарубіжний досвід організації екологічної освіти та виявити його конструктивні ідеї для впровадження у вітчизняному освітньому полі.
3. Визначити компоненти, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів.
4. Розробити модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.
5. Теоретично розробити та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Концептуальна ідея дослідження. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін є міждисциплінарною проблемою, що розробляється у сферах сучасної філософії освіти, педагогіки, психології, технологізації освітньої діяльності тощо. Цей складний, багатоаспектний процес є складовою професійно-педагогічної підготовки, неперервної екологічної освіти, зміст яких ґрунтується на сукупності загальнопедагогічних закономірностей, принципів і цінностей, а його результатом є готовність до означеного виду діяльності. Змінними складовими цієї готовності є педагогічні умови, що мають свою специфіку і залежать від конкретної педагогічної ситуації.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на основних положеннях теорії наукового пізнання, психолого-педагогічних положеннях про особистість як активного суб'єкта розвитку та діяльності, теоретичних засадах психологічної науки про єдність свідомості і діяльності, концептуальних положеннях формування гармонійної особистості в єдності духовного, психічного і фізичного компонентів, теоріях педагогіки щодо професійного розвитку особистості з урахуванням інтеграції та міждисциплінарності.

Теоретичну основу дослідження становлять висновки з наукових праць, що обґрунтовують і розкривають провідні положення: теорії особистості, суб'єктного, діяльнісного, суб'єктно-діяльнісного, ціннісного й системного підходів до вивчення природи (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьев, І. Бех, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Здравомислов, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Петровський, Н. Талізін); формування емоційно-ціннісного ставлення особистості до природи (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, С. Дерябо, С. Рубінштейн, В. Ясвін); всебічного розвитку молодших школярів (О. Захаренко, С. Русова, Г. Савченко, В. Сухомлинський); екологічної

освіти молодших школярів (Т. Машарова, Д. Мельник, І. Павленко, Н. Пустовіт); теоретичних основ психолого-педагогічної корекції суб'єктного ставлення до природи (Л. Білик, Г. Тарасенко, Г. Пустовіт, І. Чемерис, В. Ясвін); психолого-педагогічних основ професійної підготовки педагогів у системі вищої освіти (О. Дубасенюк, І. Зязюн); загальних принципів відбору змісту в освіті (Б. Гершунський, С. Гончаренко); теорії і практики екологічної освіти та виховання у вищій школі (О. Біда, Г. Вайда, О. Дорошко, Л. Лук'янова, Е. Сластьоніна, С. Совгіра); методології та методики педагогічних досліджень (С. Гончаренко, О. Новіков).

Для реалізації окреслених завдань підібрано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, що дало змогу визначити сутність базових понять дослідження; вивчення й узагальнення досвіду роботи викладачів закладів вищої освіти з метою обґрунтування теоретико-методологічних засад фахової підготовки майбутніх вчителів початкової школи до екологічного виховання учнів, виявлення доцільних форм та методів екологічної освіти майбутніх учителів початкової школи; *емпіричних* – анкетування, тестування, педагогічне спостереження з метою перевірки ефективності моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін. Експериментальні результати дослідження аналізувалися з використанням методів статистичної обробки кількісних показників та якісної інтерпретації одержаних результатів за допомогою методів математичної статистики.

Експериментальна база дослідження: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. На різних етапах дослідження в експерименті брали участь 396 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта кваліфікації «вчитель початкових класів».

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося впродовж 2011–2020 рр. у три етапи.

На першому етапі (2011–2013 рр.) проаналізовано філософську, педагогічну, психологічну літературу, що дозволило систематизувати джерельну основу проблеми дослідження; розкрито стан дослідженості проблеми в педагогічній науці; визначено теоретичні і методологічні орієнтири дослідницького пошуку; сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі (2014–2017 рр.) теоретично розроблено модель й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін; на основі визначених компонентів, показників та рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів здійснено аналіз стану сформованості цієї якості у майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої педагогічної освіти на констатувальному етапі експерименту.

На третьому етапі (2018–2020 рр.) упроваджено модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін; апробовано зміст, форми, методи, педагогічні умови формування визначеної якості у процесі навчальної і практичної підготовки; здійснено статистичне оброблення результатів формувального експерименту; сформульовано загальні висновки та окреслено перспективи подальших досліджень.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* на основі аналізу філософсько-педагогічних чинників у контексті проблеми дослідження виокремлено теоретичні підходи та схарактеризовано особливості професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів, що знайшло своє відображення у теоретичних конструктах моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін; обґрунтовано педагогічні умови (екологізація фахових дисциплін; реалізація потенціалу неформальної освіти; використання інтерактивних методів навчання) підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів; здійснено аналіз зарубіжного досвіду організації екологічної освіти та виявлено його конструктивні ідеї для впровадження у вітчизняному освітньому полі; *уточнено* сутність змістових характеристик поняттєво-категоріального апарату дослідження: «екологічне виховання»; *удосконалено* форми і методи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до екологічного виховання учнів; *подальшого розвитку* набули теоретичні й методичні основи діяльнісного підходу до екологічного виховання учнів початкової школи; методичні основи використання потенціалу неформальної освіти в екологічному вихованні учнів.

Практичне значення дослідження: полягає у створенні навчально-методичного комплексу для майбутніх учителів початкових класів, зокрема навчально-методичного посібника «Підготовка майбутніх педагогів до реалізації екологічної освіти для сталого розвитку», та робочої програми спецкурсу «Організація екологічного виховання в початковій школі» для підготовки бакалаврів зі спеціальності 013 Початкова освіта. Результати наукового дослідження можуть бути використані під час написання освітніх програм, навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти, учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти, неформальної освіти.

Особистий внесок. У статті [3] здобувачем розкрито можливості здійснення екологічного виховання учнів початкової школи на уроках математики; у статті [5] обґрунтовано доцільність використання інноваційних технологій у початковій школі; у навчально-методичному посібнику [10] написано підрозділ 3.1. «Технології формування еколого-етичних цінностей»; у статті [16] охарактеризовано значення екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку; у статті [17] проаналізовано ідеї В.О. Сухомлинського щодо формування у дітей екологічно ціннісного ставлення до природи; у статті [19] охарактеризовано сутність екологічного виховання учнів початкових класів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Криворізького

державного педагогічного університету (КДПУ) (довідка № 09/1-84/3 від 13 лютого 2020 р.); Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 257-4 від 27 квітня 2020 р.); Комунального закладу «Харківської гуманітарно-педагогічних академії» (довідка № 227/01-13 від 17 березня 2020 р.); Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1468 від 17 вересня 2020р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати та положення роботи висвітлено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності» (Мелітополь, 2010); «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект» (Монреаль, 2017); «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2017)»; «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Миколаїв, 2017); «Формування освітнього простору в умовах інформаційного простору» (Запоріжжя, 2018); «Science in 2018» (Моррісвілл, 2018); «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (Одеса, 2019); «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (Київ, 2019); «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2019); «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики» (Одеса, 2019); «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Київ, 2020); «Total issues of the development of modern science» (Софія, 2020); «Innovative development of science and education» (Афіни, 2020); «Актуальні проблеми неперервної освіти в інформаційному суспільстві» (Київ, 2020); *всеукраїнських*: «Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи» (Умань, 2011); «Актуальні проблеми педагогічної освіти: Європейський і національний вимір» (Луцьк, 2018).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження представлено у 20 публікаціях, з них: 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві); 10 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 2 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних); 1 стаття у виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз даних; 6 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу й загальних висновків, списку використаних джерел (401 найменування, з яких 39 – іноземною мовою), 11 додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 305 сторінок, обсяг основного тексту складає 223 сторінки. Роботу ілюструють 20 таблиць і 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, теоретичну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення

одержаних результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Теоретичні засади проблеми підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів»* – представлено результати аналізу базових понять дослідження; обґрунтовано їх супідлеглість та взаємозв'язок; розкрито сутність екологічного виховання учнів початкової школи як сучасну педагогічну проблему; висвітлено результати зарубіжного досвіду екологічного виховання учнів початкової школи та описано його конструктивні ідеї, що можуть бути використані у вітчизняному освітньому полі.

Вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів спонукало до уточнення сукупності понять, провідним з яких були «екологія», «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна культура», «екологічна свідомість». Вивчення екології має філософський, соціально-економічний, психолого-педагогічний сенс, увиразнений на трьох рівнях – глобальному, державному та особистісному. Трансформація змісту екології значно поглибила її роль у сучасній науковій теорії та уможливила визначення її статусу у міждисциплінарному контексті.

Встановлено, що система екологічної освіти має дві рівновагомні складові: формальну (охоплює всі ланки загальної системи освіти Україні) і неформальну (має просвітницький характер і здійснюється через засоби масової інформації, громадські екологічні організації, партії). На особливу увагу в екологічній освіті заслуговує її багатоступеневий характер.

Наразі у психолого-педагогічній літературі існує два підходи до проблеми ієрархічного взаємозв'язку між екологічною освітою і екологічним вихованням. Перший – передбачає певне розмежування між цими поняттями. Відповідно до другого підходу ці поняття взаємодоповнюють та взаємозалежать одне від одного. Ґрунтовний аналіз означеного питання засвідчив доцільність другого підходу. Доведено, що екологічне виховання є одним із пріоритетних напрямів у системі виховання, зосереджений на гармонійному розвитку людини, її громадянської свідомості і має глибинний ціннісний сенс.

Актуалізація завдань підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання молодших школярів зумовлена сучасними соціокультурними обставинами, за яких уможлиблюється формування екологічно вихованої особистості, здатної до самостійного застосування отриманих упродовж навчання екологічних знань і вмінь.

Вивчення, аналіз та систематизація дисертаційних праць (О. Грошовенко В. Коваль, Т. Кучай, О. Лабенко, О. Машенко, та ін.), а також навчально-методичної літератури (Л. Лук'янова; В. Комендар; Є. Писарчук; К. Магрламова та ін.) засвідчило, що характерною особливістю сучасних психолого-педагогічних досліджень є активна позиція щодо визначення ролі екологічної складової у змісті шкільної освіти, а також професійної підготовки вчителя, основу якої становить екологічна освіта. Значна кількість наукових досліджень, присвячена питанням підготовки вчителя, прямо або опосередковано стосується проблем екологічної освіти, що безпосередньо вказує на роль і значущість проблеми екологізації вітчизняної системи освіти.

Загалом дослідження з проблем екологічної освіти можна умовно поділити на три напрями. Перший напрям охоплює різні аспекти екологічної освіти і виховання у закладах загальної освіти, другий – стосується екологічних психолого-педагогічних напрацювань у вищій школі; третій – висвітлює проблеми підготовки вчителя / викладача до реалізації завдань екологічної освіти.

Аналіз досвіду зарубіжних країн (Великої Британії, Сполучених Штатів Америки і Республіки Польща) показав, що у зарубіжних країнах накопичено значний досвід екологічного виховання учнів та підготовки вчителів до цієї діяльності.

Екологічна освіта Великої Британії розглядається як єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: освіта про довкілля (знання), освіта для довкілля (цінності, ставлення, поведінка), освіта в довкіллі і через довкілля (природа як засіб навчання). Провідними завданнями у системі екологічної освіти США є забезпечення контактів дітей з навколишнім природним середовищем; вивчення живих організмів у природному середовищі їх існування; формування екологічно прийнятних стилів поведінки та діяльності у природі; формування сукупності знань про єдність людини, суспільства та природного середовища тощо. Екологічна освіта у Республіці Польща передбачає формування високої культури, практичних умінь і навичок у спілкуванні з природою; розвиток дбайливого, господарського ставлення до природи; особистої відповідальності за стан довкілля на національному і глобальному рівнях; формування активної громадянської позиції при розв'язанні екологічних проблем.

У другому розділі – *«Специфіка підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів»* – обґрунтовано модель і визначено сукупність педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін; розроблено компонентно-показникову структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів.

Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін складається із взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового, процесуально-змістового та діагностувально-результативного.

Методологічно-цільовий блок моделі відображає принципи й підходи, які є методологічною основою підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів; окреслює мету і завдання, зумовлюючи виокремлення необхідних умов для їх реалізації. Процесуально-змістовий блок репрезентує сукупність педагогічних умов, що уможливають досягнення поставлених цілей та чотири етапи їх реалізації (діагностувально-аналітичний, заохочувально-мотиваційний, змістово-технологічний та особистісно-рефлексивний).

Діагностувально-результативний блок містить інструментарій для оцінювання динаміки рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів. Компонентно-показникова структура готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів

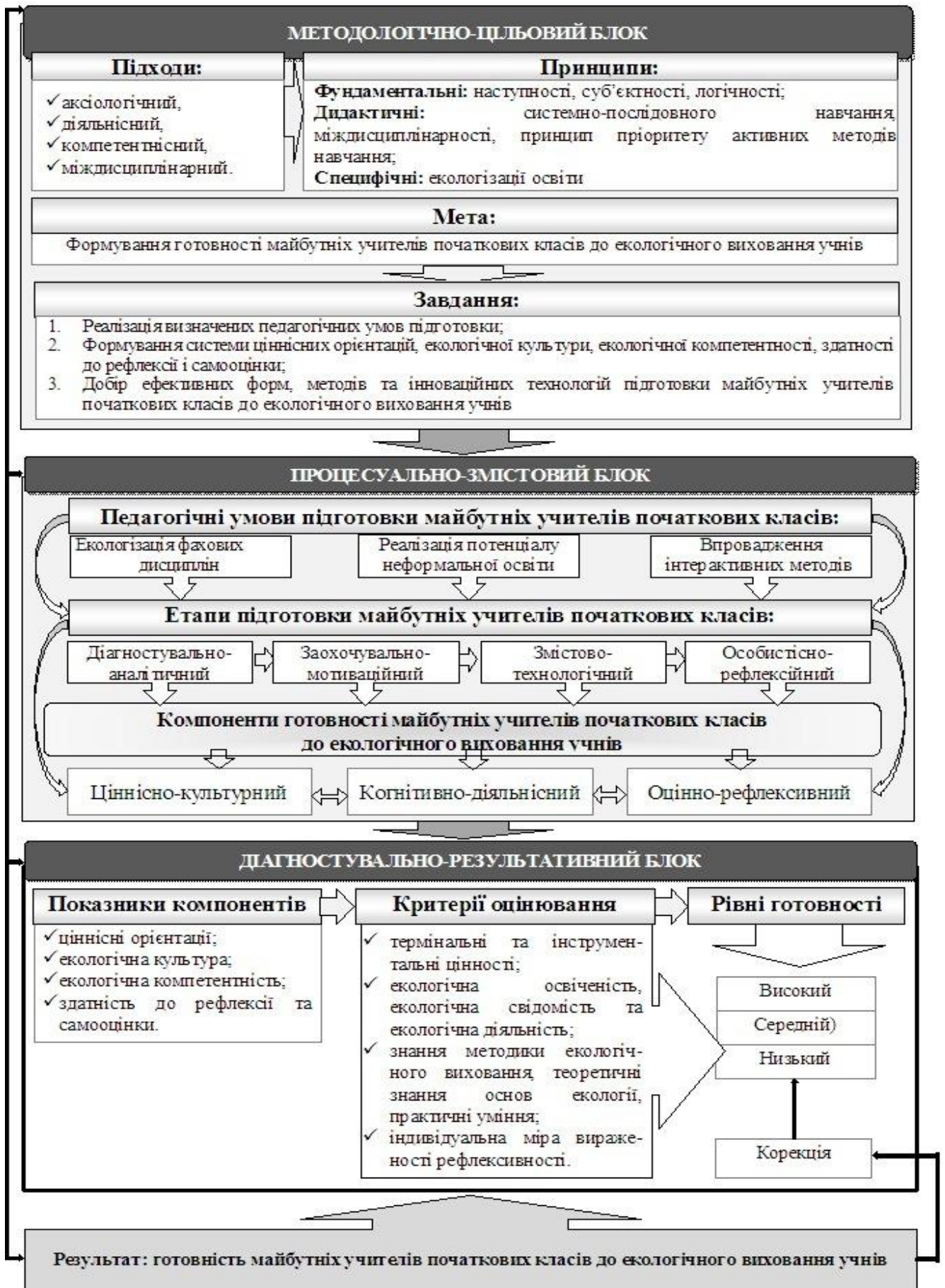

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін

складається із взаємопов'язаних компонентів готовності (ціннісно-культурний, когнітивно-діяльнисний, оцінно-рефлексивний), показників цих компонентів (ціннісні орієнтації, екологічна культура, екологічна компетентність, здатність до рефлексії та самооцінки) та критеріїв їх оцінювання (термінальні та інструментальні цінності; екологічна освіченість, екологічна свідомість, екологічна діяльність; знання методики екологічного виховання, теоретичні знання *основ екології, практичні уміння; індивідуальна міра вираженості рефлексивності*), які дозволяють визначити рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів (*високий, середній, низький*).

Ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін забезпечують визначені та схарактеризовані нами педагогічні умови (екологізація фахових дисциплін, підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів засобами неформальної освіти, використання інтерактивних методів підготовки майбутнього вчителя початкових класів).

Екологізацією фахових дисциплін – це логічне, наскрізне насичення навчальних дисциплін та практик темами екологічного змісту. Доведено, що неформальна освіта має вагомий потенціал, задля реалізації якого доцільно залучати студентів до проведення різноманітних заходів екологічного спрямування та участі у студентській науковій лабораторії «Екологічна освіта для сталого розвитку». Обґрунтовано ефективність використання інноваційних форм і методів у підготовці майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів, що сприяє їх поглибленому вивченню та стає підґрунтям набуття практичних знань і методичних вмінь, які вони зможуть використовувати у подальшій професійній діяльності.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін»** – викладено програму проведення експерименту та схарактеризовано методики визначення сформованості показників готовності майбутніх учителів до екологічного виховання учнів, використані на різних етапах експерименту; представлено результати констатувального етапу експерименту та узагальнені результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Педагогічний експеримент відбувався за таким алгоритмом: розподіл учасників експерименту на контрольну та експериментальну групи; обґрунтування приналежності контрольної та експериментальної груп до однієї генеральної сукупності; визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів на констатувальному етапі експериментального дослідження та аналіз результатів вхідного діагностування; проведення етапу експериментального дослідження; визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів на заключному етапі експериментального дослідження, аналіз результатів вихідного

діагностування та визначення ефективності отриманих результатів в експериментальній групі за допомогою багатофункціонального критерія Фішера.

Експеримент було здійснено на базі закладів вищої освіти. На різних етапах дослідження в експерименті брали участь 396 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта кваліфікації «вчитель початкових класів». За допомогою t-критерію Ст'юдента для незалежних змінних було виявлено відсутність відмінності між контрольною та експериментальною групами.

Дослідження ціннісних орієнтацій, екологічної культури, екологічної компетентності, здатності до рефлексії уможливили визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в контрольній та експериментальній групах на констатувальному етапі експериментального дослідження. Їх аналіз та інтерпретація дозволили зробити висновок щодо необхідності удосконалення змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.

З метою визначення ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін проводилися контрольні зрізи і виміри готовності досліджуваної якості за відібраним методиками. Динаміка змін у рівнях готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів до та після формувального експерименту представлена на рисунку (рис.2).

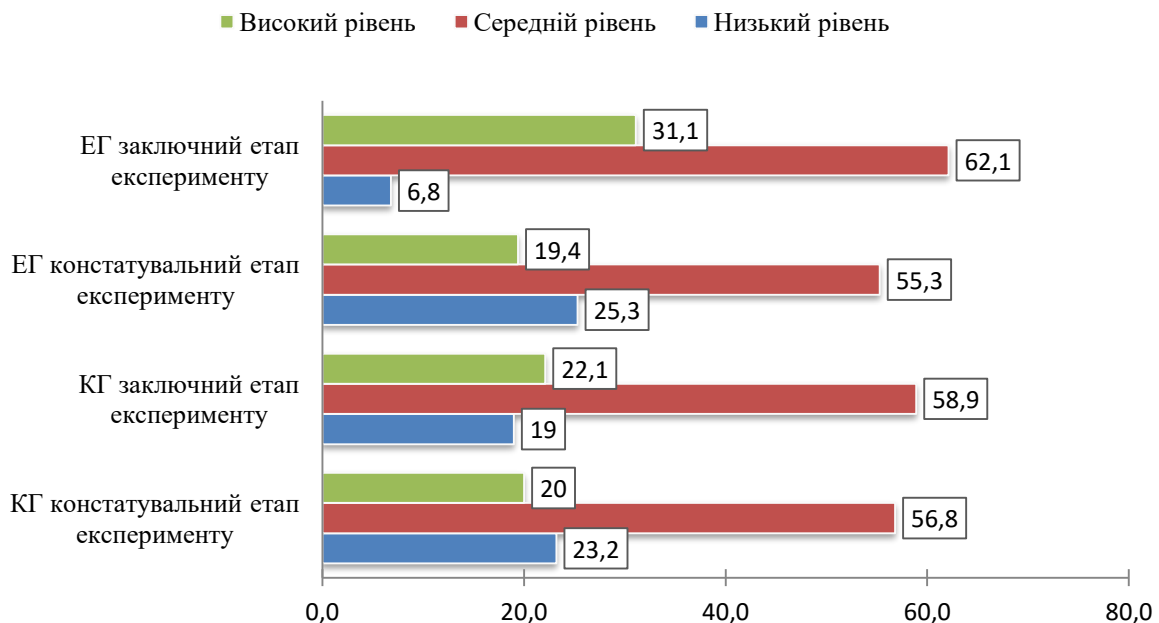

Рис. 2. Динаміка змін рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів до та після формувального експерименту

За результатами проведеного експерименту в експериментальній групі відбулися суттєві зміни за усіма показниками досліджуваної якості. Зокрема

значні зміни виявлено у кількості респондентів з високим рівнем готовності (з 20 осіб (19,4%) на констатувальному етапі дослідження їх кількість збільшилася до 32 осіб (31,1%) на заключному етапі експерименту).

Для порівняння результатів виявлених рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів нами використано багатофункціональний критерій Фішера. Порівняння відсотка досліджуваних з високим рівнем готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в експериментальній групі до та після формуального етапу експерименту дало змогу довести вірогідність отриманих результатів.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів педагогічного дослідження дало підстави для таких висновків.

1. Проблема взаємовідносин у системі «людина – природа» знайшла висвітлення у природничо-наукових, соціокультурних та філософських працях видатних учених-мислителів з часів античності. Вагомий внесок у теорію і практику екологічної освіти й виховання здійснив видатний український учений-педагог В. Сухомлинський. З'ясовано, що нині у психолого-педагогічній літературі існує два підходи до проблеми ієрархічного взаємозв'язку між екологічною освітою і екологічним вихованням. Відповідно до першого підходу має місце певне розмежування між цими поняттями. Його прибічники вважають, що екологічна освіта пов'язана з освітнім процесом і впливає на сферу раціонального мислення, натомість екологічне виховання звернено переважно до емоційно-чуттєвого світу особи і сприяє формуванню її світовідчуття. Згідно з другим підходом ці поняття взаємодоповнюються та взаємозалежать одне від одного, спрямовані на досягнення спільного результату – формування екологічно вихованої особистості.

Студіювання наукової літератури показало, що проблема екологічного виховання молодших школярів завжди була предметом наукових зацікавлень дослідників. Зокрема за останні десять років нами виявлено 19 дисертаційних досліджень з цієї проблеми. З-поміж суголосних проблем сучасних досліджень виокремлено такі: педагогічні основи формування в молодших школярів художнього образу природи; формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи; формування мотивів природоохорної діяльності у молодших школярів; організаційно-педагогічні засади цієї діяльності; стимулювання екологічної активності молодших школярів; наступність в екологічному вихованні; формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів; екологічної грамотності; виховання молодших школярів на народних традиціях; формування ціннісного ставлення до рідного краю; формування екологічної культури молодших школярів засобами мистецтва; використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського для розвитку екологічної культури молодших школярів тощо. Кількість досліджень з проблем підготовки вчителя до екологічного виховання учнів значно менша.

2. У зарубіжних країнах накопичено значний досвід екологічного виховання

учнів та підготовки вчителів до цієї діяльності. Загалом було проаналізовано досягнення Великої Британії, Сполучених Штатів Америки і Республіки Польща. Найбільш виразними напрямами екологічної освіти і виховання у Великій Британії є реалізація принципу міждисциплінарності й комплексне висвітлення проблем охорони природи; концентрація екологічного змісту не лише у фундаментальних, а й у спеціальних узагальнюючих темах дисциплін та інтегрованих курсах; поєднання аудиторних занять з безпосереднім спілкуванням у природному середовищі; використання різноманітних форм позакласної роботи. У США наявна значна розбіжність між регіональним і федеральним рівнями системи екологічної освіти і виховання. Федеральний стандарт екологічної освіти у США відсутній. Натомість у багатьох штатах екологічному вихованню надається пріоритет у системі освіти. Екологічна освіта у країні реалізується у двох напрямках – екологічному і природоохоронному, що тісно взаємопов'язані. У Республіці Польща структура екологічної освіти має дві складові: формальна (шкільна система – дошкілля, початкова школа, гімназії і професійно-технічні училища, ліцеї, технікуми, вища школа, а також післядипломна освіта, докторантура, відкриті університети) і неформальна (структури позашкільної освіти – релігійні рухи, родинне виховання, ЗМІ).

Кожна країна має особливості в організації екологічної освіти і виховання учнів, проте існує певний алгоритм, сукупність дій, притаманних більшості країн: включення екологічного компоненту в навчальні програми різних дисциплін; організація заходів з охорони навколишнього середовища у навчальних закладах з метою демонстрування зразків природоохоронної діяльності; посилення ролі неформальної екологічної освіти; співробітництво з місцевою громадою та різними державними і недержавними організаціями в цій сфері. Важливою тенденцією, властивою багатьом країнам світу, є розвиток екологічної культури, формування екологічного мислення, підвищення екологічної вихованості в учнів як загальноновизнаної домінанти сучасної еколого-педагогічної діяльності. Аналіз зарубіжного досвіду екологічного виховання учнів початкових класів дозволив виявити конструктивні ідеї для впровадження у вітчизняній освітній практиці.

3. Здійснений аналіз стану підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в педагогічній теорії і практиці, а також аналіз зарубіжного досвіду організації екологічної освіти дозволив нам охарактеризувати компонентно-показникову структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів, яку розглядаємо як сукупність стійких зв'язків між компонентами, показниками, критеріями та рівнями визначеної якості.

Ціннісно-культурний компонент представлений двома показниками: ціннісні орієнтації та екологічна культура (екологічна освіченість, екологічна свідомість, екологічна діяльність). Показником когнітивно-діяльнісного компоненту є екологічна компетентність, що формується у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів за трьома напрямами: теоретичним, практичним та методичним. Показником оцінно-рефлексивного компоненту є здатність майбутнього вчителя початкових класів до рефлексії та самооцінки. Рефлексія та самооцінка професійної діяльності сприяють досягненню мети

підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів.

Визначені критерії оцінювання (*термінальні та інструментальні цінності; екологічна освіченість, екологічна свідомість, екологічна діяльність; знання методики екологічного виховання, теоретичні знання основ екології, практичні уміння; індивідуальна міра вираженості рефлексивності*) дають можливість здійснити якісний і кількісний аналіз готовності майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів та визначити рівні (*високий, середній, низький*).

4. Обґрунтовано і розроблено модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін, що охоплює взаємопов'язані блоки: методологічно-цільовий, процесуально-змістовий та діагностувально-результативний. У методологічно-цільовому блоці моделі визначено сукупність підходів (аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний та міждисциплінарний) і три групи взаємопов'язаних принципів (фундаментальні; дидактичні і специфічні); окреслено мету і завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Процесуально-змістовий блок репрезентує сукупність педагогічних умов (екологізація фахових дисциплін; реалізація потенціалу неформальної освіти; впровадження інтерактивних методів), які уможливають досягнення поставлених цілей. Означені умови реалізуються упродовж чотирьох етапів: діагностувально-аналітичного, заохочувально-мотиваційного, змістово-технологічного та особистісно-рефлексивний.

У діагностувально-результативному блоці охарактеризовано показники компонентів, критерії оцінювання та рівні готовності, що слугує інструментарієм для оцінювання динаміки рівнів готовності майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів.

Результатом підготовки є готовність майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів, яку визначаємо як *якість* особистості, що виявляється у позитивному ставленні до самостійної пізнавальної діяльності, у здатності ставити за мету професійної діяльності екологічну вихованість учня, педагогічно обґрунтовано обирати способи досягнення цієї мети, здійснювати самоконтроль, прогнозувати шляхи й засоби підвищення ефективності роботи з відповідного напрямку.

5. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів школи до екологічного виховання учнів, що забезпечують формування ціннісно-культурного, когнітивно-діяльнісного та оцінно-рефлексивного компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів.

Екологізація фахових дисциплін у підготовці майбутніх учителів початкових класів передбачає інтеграцію певних аспектів екології практично у всі навчальні дисципліни, що вивчаються упродовж усього терміну навчання. *Реалізація потенціалу неформальної освіти* передбачала створення Студентської наукової лабораторії «Екологічна освіта для сталого розвитку», а також організацію та

проведення Тижнів екологічної освіти. Використання інноваційних форм та методів підготовки сприяло організації інтерактивного навчання (моделювання життєвих ситуацій, рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації).

Визначені педагогічні умови є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Реалізація комплексу педагогічних умов забезпечує досягнення мети і завдань професійної підготовки, а також узгодженість і взаємодію змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів початкових класів школи до екологічного виховання учнів. Аналіз результатів, отриманих у ході експериментального дослідження, дозволяє стверджувати, що обґрунтовані нами педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів є ефективними.

В експериментальній групі спостерігалось суттєве зменшення кількості респондентів з низьким рівнем готовності серед майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів: з 26 осіб (25,3%) до 7 осіб (6,8%). Збільшилася кількість респондентів експериментальної групи з середнім рівнем готовності (з 57 осіб (55,3%) до 64 осіб (62,1%). Значні зміни виявлено у кількості респондентів з високим рівнем готовності. Після завершення експерименту кількість осіб з високим рівнем готовності збільшилася із 20 осіб (19,4%) до 32 осіб (31,1%).

Використання багатofункціонального критерія Фішера підтвердило статистичне значення виявлених у ході експериментального дослідження змін.

Отримані результати свідчать, що поставлена мета досягнута, завдання дослідницької роботи розв'язані. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми екологічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів. Подальшого вивчення вимагають такі проблеми, як: розвиток мотивації вчителів початкової школи до екологічного виховання учнів; поглиблене вивчення зарубіжного досвіду щодо підготовки вчителя до екологічного виховання учнів; розвиток екологічної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Шишкіна, Ю.О. (2010). Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів. В І. П. Аносов (Ред.). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»* (Вип. IV). Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, С.282-288.

2. Шишкіна, Ю.О. (2010). Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в умовах ВНЗ. В І. П. Аносов (Ред.). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»* (Вип. V). Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, С.377-381.

3. Фефілова Т.В. & Шишкіна Ю.О. (2013). Навчальний потенціал уроків

математики для екологічного виховання школярів. В І. П. Аносов (Ред.). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. праць*. Серія «Педагогіка»; вип. 10 (1). Мелітополь: Видавництво «Мелітополь», 251с., С.134-137.

4. Шишкіна, Ю.О. (2014). Готовність майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання. В А. А. Сбруєва (Ред.). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 4 (59), Сумми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, С.394-400.

5. Фефілова Т.В. & Саєнко, Ю.О. (2015). Використання сучасних інноваційних технологій у початковій школі. *Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки»*. (Вип.15). Полтава, С. 274-281.

6. Саєнко, Ю.О. (2015). Екологічні екскурсії в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. (Вип.3.). Бердянськ, С.284-291.

7. Saenko, Y.A. (2015). Using a local lore history approach in formation of ecological thinking. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest : III (35), Issue: 71., P.17-20. (науко метрична база *Index Copernicus*)

8. Саєнко, Ю.О. (2015). Сучасні підходи до формування екологічного мислення майбутніх вчителів початкових класів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до Вип.36, Т. III (63), Київ : Гнозис., С.478-488.

9. Саєнко, Ю.О. (2017). Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання екскурсії як складової частини формування екологічного мислення учнів. *Virtus : Scientific Journal / Editir-in-Chif M.A. Zhurba*. № 15. С. 144-147.

10. Мелаш, В. Д., Молодиченко, В. В., Гнатів, О. В., Вахняк, Н. В., Саєнко, Ю. О. & Варениченко, А. Б. (2017). *Підготовка майбутніх педагогів до реалізації екологічної освіти для сталого розвитку : навчально-методичний посібник*. (Серія: «Екологічна освіта для сталого розвитку»). В В. В. Молодиченко (Ред.). Мелітополь : Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 205 с.

11. Саєнко, Ю. О. (2018). Впровадження технології розвитку критичного мислення на уроках у початковій школі. *Науковому часопису Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Випуск № 60. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, С. 106-109

12. Саєнко, Ю. О. (2018). Впровадження технології критичного мислення під час вивчення навчальної дисципліни «Організація екологічного виховання в початковій школі» у майбутніх вчителів початкової школи. *Науковому журналі «Молодий вчений»*, 2 (2), Херсон: Молодий вчений, С. 640-645. (науко метрична база *Index Copernicus*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

13. Шишкіна, Ю. О. (2007) Екскурсія як важлива форма навчання

природознавству. *Магістерські читання: збірник наукових праць магістрів Мелітопольського державного педагогічного університету*. Вип.1(3). Мелітополь, С.105-106.

14. Шишкіна, Ю. О. (2010). Педагогічні умови теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання. *Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 квітня*, Мелітополь, С. 151-154.

15. Шишкіна, Ю. О. (2011). Стан готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів. *Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 3-4 листопада*,. Умань : ПП Жовтий, С.102-104.

16. Саєнко, Ю. О. & Сидарчук, А. Е. (2017). Народні традиції як засіб формування екологічної культури дітей молодше шкільного віку у навчально-виховному процесі. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект : зб. наук. праць за матеріалами XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 30-31 травня*, Монреаль : СРМ «ASP», С.74-76.

17. Саєнко, Ю. О. & Кірчева, Ю. О. (2018). Екологічне виховання учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: Європейський і національний вимір: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 31 травня – 1 червня*, Луцьк, С.22-24.

18. Саєнко, Ю. О. (2018). Впровадження технології критичного мислення при підготовці майбутніх вчителів початкових класів до екологічного виховання учнів. *Формування освітнього простору в умовах інформаційного простору : Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26-27 квітень*, Запоріжжя, С. 289-292.

19. Саєнко, Ю. О. & Руденко Ю. О. (2019). Екологічне виховання учнів початкових класів. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього: збірник наукових робіт учасників науково-практичної конференції, 17-18 травня*, Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», С.58-61.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

20. Саєнко, Ю. О. (2017). Використання краєзнавчого підходу у формуванні екологічного мислення молодших школярів. *Київський науково-педагогічний вісник: [наук. журнал], 11 (11)*, Київ : видавник «Київська наукова організація педагогіки та психології», С.52-58.

АНОТАЦІЇ

Саєнко Ю.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Київ,

2021.

У дисертації схарактеризовано стан дослідженості проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у сучасному науковому дискурсі. Розкрито досвід організації екологічної освіти у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки і Республіці Польща. Виявлено конструктивні ідеї зарубіжного досвіду екологічного виховання особистості з метою впровадження у вітчизняній освітній практиці.

На основі аналізу українських і зарубіжних джерел обґрунтовано компонентно-показникову структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів. Визначено компоненти цієї якості (ціннісно-культурний, когнітивно-діяльнісний та оцінно-рефлексивний), їх показники, критерії оцінювання та рівні.

Теоретично обґрунтовано і розроблено модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін, що ґрунтується на положеннях методологічних підходів групах взаємопов'язаних принципів (фундаментальних, дидактичних і специфічних), що реалізується в межах методологічно-цільового, процесуально-змістового та діагностувально-результативного блоків, у процесі діагностувально-аналітичного, заохочувально-мотиваційного, змістово-технологічного і

Визначено, схарактеризовано та експериментально перевірено педагогічні умови, спрямовані на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін (екологізація фахових дисциплін, реалізація потенціалу неформальної освіти, використання інноваційних форм підготовки). Результатом реалізації умов є сформовані високий (творчий) і середній (репродуктивний) рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до екологічного виховання учнів.

Ключові слова: учитель початкових класів, заклад вищої освіти, професійна підготовка майбутнього вчителя, екологічне виховання, готовність до екологічного виховання, освітній процес, фахові дисципліни.

Саенко Ю. Подготовка будущих учителей начальных классов к экологическому воспитанию учащихся в процессе изучения специальных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины, Киев, 2021.

В диссертации проанализирована изученность проблемы подготовки будущих учителей начальной школы к экологическому воспитанию учащихся в современном научном дискурсе. Раскрыто опыт организации экологического образования в Великобритании, Соединенных Штатах Америки и Республике Польша. Выявлены конструктивные идеи зарубежного опыта для внедрения в отечественное образование.

На основе анализа отечественных и зарубежных источников обоснованно компонентно-показательную структуру готовности будущего учителя начальных классов к экологическому воспитанию учеников. Определены компоненты этого качества (ценностно-культурный, когнитивно-деятельностный и оценочно-рефлексивный), их показатели, критерии оценивания и уровни.

Теоретически обосновано и разработано модель подготовки будущих учителей начальных классов к экологическому воспитанию учащихся в процессе изучения специальных дисциплин, основанную на положениях методологических подходов (аксиологический, деятельностный, компетентностный, междисциплинарный) и трех группах взаимосвязанных принципов (фундаментальные, дидактические и специфические), реализуемой в рамках методологически-целевого, процессуально-содержательного и диагностирующе-результативного блоков, в процессе диагностуально-аналитического, поощрительно-мотивационного, содержательно-технологического и личностно-рефлексивного этапов.

Определено, охарактеризованы и экспериментально проверено педагогические условия, направленные на формирование готовности будущих учителей начальной школы к экологическому воспитанию учащихся в процессе изучения специальных дисциплин (экологизация профессиональных дисциплин, реализация потенциала неформального образования, использования инновационных форм подготовки). Результатом реализации условий является сформированы высокий (творческий) и средний (репродуктивный) уровне готовности будущих учителей начальной школы к экологическому воспитанию учеников.

Ключевые слова: учитель начальных классов, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка будущего учителя, экологическое воспитание, готовность к экологическому воспитанию, образовательный процесс, профессиональные дисциплины.

Yuliia Saienko. The training of future primary school teachers for pupils' ecological education in the process of studying the professional disciplines. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.04 – The theory and methods of professional education. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (NAES of Ukraine), Kyiv, 2021.

Our thesis presents the integral research of training future primary school teachers for pupils' ecological education in the process of studying the professional disciplines.

It analyzes the problems of the future primary school teacher training for ecological education in the modern scientific discourse, including the experience of ecological education and its organization in Great Britain, the United States of America and the Republic of Poland. The identified constructive ideas of foreign experience are recommended for implementation in the domestic educational field.

The thesis characterizes the component-exemplary structure of training future primary school teachers and their readiness for pupils' ecological education, which is a

set of stable connections between components, indicators, criteria and levels.

The value-cultural, cognitive-active, evaluative and reflexive components are substantiated. Component indicators determine value orientations; ecological culture, ecological competence, ability to reflect and self-esteem. The evaluation criteria are terminal and instrumental values; ecological education, ecological consciousness, ecological activity; methods of ecological education, theoretical knowledge of the basic ecology, practical skills; individual measure of reflexivity. The evaluation criteria make it possible to determine the readiness levels of the future primary school teachers for ecological education (high, medium, low).

The structural-functional model of the future primary school teacher training for pupils' ecological education in the process of studying professional disciplines is substantiated. It covers interconnected blocks: methodological-target, procedural-semantic and diagnostic-effective aspects.

The methodological and target blocks are aimed at substantiating the axiological, activity, competence and interdisciplinary scientific approaches, as well as three groups of principles: a group of fundamental principles, didactic and specific. The purpose of training future primary school teacher for pupil ecological education in the process of studying the professional disciplines and tasks is defined.

The procedural and semantic blocks reflect the necessary pedagogical conditions for training future primary school teachers (greening the professional disciplines, realization of the non-formal education potential, introduction of interactive methods).

The greening of professional disciplines in the training of future primary school teachers involves the integration of certain aspects of ecology in almost all disciplines studied throughout the study period.

The realization of the non-formal education potential includes the creation of the environmental laboratory "Environmental Education for Sustainable Development", as well as the organization and carrying out "Weeks of Environmental Education".

The use of innovative forms and methods of training involves the organization of interactive learning skills (modeling of life situations, the use of role-playing games, solving joint problem based on the analysis of circumstances and the relevant situation).

Substantiated pedagogical conditions are realized during the diagnostic-analytical, encouraging-motivational, content-technological and personal-reflexive stages of training future primary school teachers. The pedagogical training conditions of future primary school teacher are the basis for the effective development of value-cultural, cognitive-active and evaluation-reflexive components of the future primary school teacher's readiness for pupils' ecological education.

The diagnostic and effective blocks provide a description of the components, indicators, assessment criteria and readiness levels of the future primary school teachers for pupils' ecological education.

The analysis of the results obtained during the experimental study confirms the effectiveness of pedagogical conditions of training future primary school teachers for pupils' ecological education.

Key words: primary school teacher, institution of higher education, professional training of future teacher, ecological education, readiness for ecological education, educational process, professional disciplines.